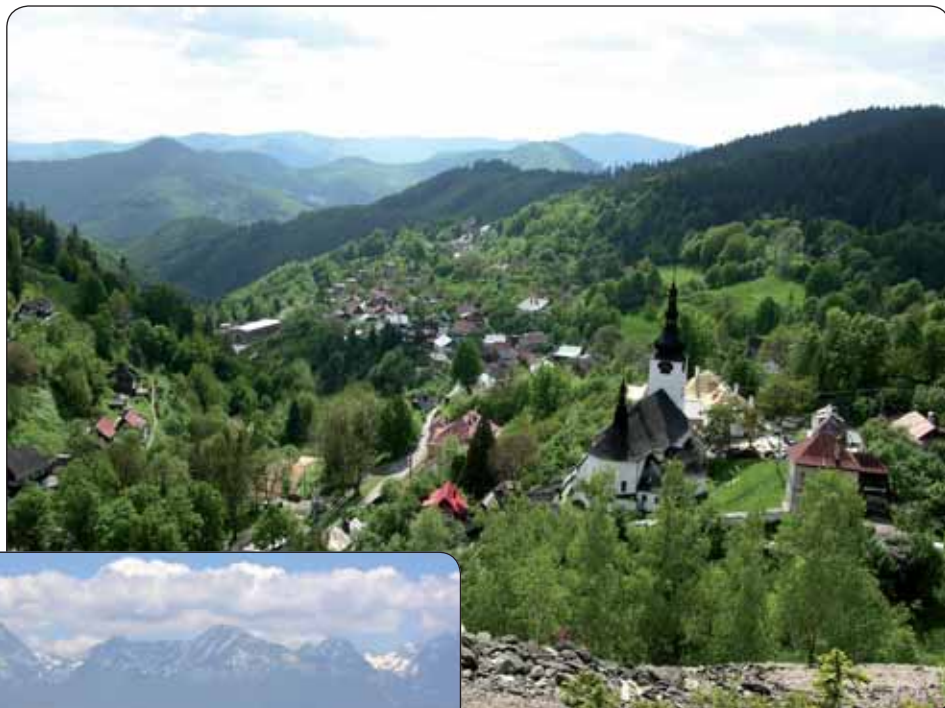

Vedomosti o krajine potrebujú ochranári aj investori

Nedávno som mal zaujímavý rozhovor s kolegynou z istého mestského úradu. „Nie je to zvláštne,“ oslovila ma, „že každý odbor či špecializácia má svoj vlastný jazyk?“ Naozaj. Keď si to tak uvedomíme, inak sa dorozumievajú stavbári, inak lekári a iné pojmy používajú napríklad prírodovedci. Tým ako keby vznikalo v rámci slovenčiny viac jazykov. Tak, ako hovoria humoristi, potrebujeme slovensko-slovenský slovník.

Niečo pravdy na tom bude. Na to, aby sme vyjadrili nejakú vlastnosť, presnejšie nejakú špecifickú vlastnosť, potrebujeme veľmi presné slová. Nevystačíme si s bežným hovorovým jazykom, ale potrebujeme sa vyjadriť „inak“. Odborníci sa týmito slovami dorozumievajú. Tak sa do jazyka dostávajú novotvary, ktoré prevezmeme z iných jazykov, najčastejšie z latinčiny alebo z angličtiny. Často však obohatíme vlastný jazyk novým významom starých slov. Postupne sa tieto slová udomácnia aj v hovorovej reči. Napríklad keď sa povie „jura“, skoro všetci dnes už vedia, že je to geologické obdobie, keď žili veľjaštéry, lebo videli film Jurský park. Takisto aj termín krajina má mnoho podôb. Bežný turista si vystačí s tým, že zvolá: „Och, aká krásna je tá krajina!“ Krajínár, ktorý sa krajinou zaoberá, však vie, že v tom, prečo je krajina krásna, je rad podmienok, ktoré laika nezaujímajú.

Krajina má rad vlastností, ktoré bežný užívateľ ani nepotrebuje pomenovať. Napríklad už spomínaná krásna krajina je len jednou z premnohých vlastností krajiny. Na každú vlastnosť by sme mali mať samostatný termín. Napríklad, ak chceme vyjadriť vizuálne vlastnosti krajiny, povieme, že vidíme krajinný obraz. V niektorých jazykoch, napríklad v poľštine (krajobraz) alebo angličtine

né pozoruhodnosti alebo kultúrne artefakty.

V roku 2005 sme ratifikovali Európsky dohovor o krajine. Spolu s ním prišiel rad nových pojmov. Súviseli aj s požiadavkami vyplývajúcimi zo starostlivosti o krajinu, na ktoré sme doteraz detailne nemysleli. Charakteristické črty krajiny, krajinárska koncepcia, cieľová kvalita krajiny a podobne...

Slová nám pomáhajú chápať svet, umožňujú pomenovať ho. Hovorí sa, že čo nepoznáme, to nevidíme. Ak nevieme, že je nejaká rastlina vzácna, vidíme ju síce, ale si neuvedomíme jej význam. Podobne je to aj s krajinou. Vidíme ju, vnímame jej krásu, ale často si neuvedomujeme jej hodnotu. Môže sa stať, že zrazu potrebujeme tento význam v krajine vyjadriť. Napríklad potrebujeme prilákať turistu tam, kde sme postavili penzión, lebo sa nám zdá, že je to dobré miesto. Krajínár, ako znalec krajiny, vie o krajine viac ako bežný turista. Vidí to isté, ale presnejšie chápe významy, vzťahy, súvislosti. Je na škodu veci, že vo víre udalostí, v ktorých žijeme, si nestačíme odovzdať to, čo vieme.

V súčasnosti sa veľa hovorí o cestovnom ruchu. Cestovný ruch sa niekde musí odohrávať. Z väčšej časti je to v krajine. V horách, pri vodných plochách, na lúkach. Málokto si však uvedomuje, čo vytvára dôvod návštevnosti napríklad veľhôr akými sú Tatry. Turistické príručky vám poskytnú zoznam rarít a pozoruhodností. Keď si ich však predstavíme osve, môže vzniknúť dojem, že krajina sa

skladá zo sumy samostatných izolovaných zaujímavostí a nezaujímavých „páuz“.

Ak niekto postaví napríklad spomínaný penzión, snaží sa chápať, čo je v jeho okolí cenné, čo by mohlo prilákať. Čo by mohlo byť to, čo nazývame, často veľmi nepresne, „atrakciou“. A keďže sa navzájom nepočúvame, lebo nemáme kedy, tieto vedomosti si neodovzdáme. Výsledkom takéhoto postupu sú aj nedorozumenia. Napríklad, keď krajinár má vypracovať posudok, či daný penzión sa vôbec hodí do daného prostredia, či ho zhodnocuje, a nedajbože, či ho nenarúša. Vedomosti o krajine môžu byť rovnako cenné pre ochrancu prírody a rovnako pre investora, ktorý sa snaží danosti krajiny speňažiť.

V tomto smere máme ku krajine ešte veľa dlhov. Veľmi málo sa hovorí o tom, v čom je vlastne hodnota našej slovenskej krajiny. Akoby krajina bolo niečo všedné, čo sa dá prehliadnuť. A potom sa stáva, že sa o krajine dozvieme vtedy, keď sa stane nejaká aféra. Napríklad nevhodne umiestnený billboard s pozadím Tatier. Vtedy je už neskoro, pretože sme si mali skôr povedať, čo je na Tatrách hodnotné.

Keď stúpame do vrchu, je prirodzené, že musíme vynaložiť námahu. Odmenou je naša poloha v krajine, výška, rozhľad do diaľky, prírodné krásy. Turista si s tým vystačí. Odborník, či už na cestovný ruch alebo na výstavbu v danom prostredí, však tiež potrebuje vynaložiť námahu, aby pochopil, prečo je prostredie, v ktorom sa nachádza, zaujímavé.

To, ako presne vyjadríme vlastnosti krajiny, závisí aj od nášho slovníka. Od schopnosti pomenovať to, čo vidíme. Termín „krajinný obraz“ vyjadruje vizuálne identifikovateľné vlastnosti krajiny. Krajinný obraz reprezentuje vonkajší vzhľad krajiny. Môžeme ho označiť aj ako zákonité usporiadanie (kombinácia) tvarov reliéfu, štruktúr krajinej pokrývky a priestorových objektov. Krajinný obraz sa tradične spája s percepciou, a „estetizujúcim“ prístupom. Dominanciou zážitku a pôžitku pri vnímaní krajiny. Obraz krajiny má však aj iný význam ako je „vonkajšie“ hodnotenie vlastností krajiny, akým sú „pekné“ či „škaradé“. Odráža aj „vnútorné“ vlastnosti krajiny. Vtedy hovoríme o „krajinnom ráze“. O prírodnej, kultúrnej a historickej hodnote krajiny.

„Čitateľnosť“ krajiny je možná preto, lebo krajina sa skladá z objektov, ktoré môžeme vnímať a interpretovať ako znaky. Krajina sa javí ako sústava charakteristických znakov. Znak je nositeľ informácií o krajine. Môže to byť dom, strom, kaplnka, úvoz pri ceste, či rieka za dedinou. Môžeme hovoriť o „jazyku krajiny“, „jazyku znakov“ v krajine. Krajina obsahuje tvary, formy, štruktúry, objekty,

ktoré môžeme vnímať a interpretovať. Usporiadanie tvarov zeme a skál, na nich je ako keby položený „obrus“ polí, ciest, obydľí... Podobne ako sa veta skladá zo slov a slov z písmen, sa krajina skladá zo znakov. Vnútorné aj vonkajšie v krajine sú súčasťou jej príbehu. To, čo v krajine vidíme „zvonku“, sú výsledky procesov, ktoré krajinu formovali. Čo je súčasťou toho vnútorného? Sú tam hodnoty, „neviditeľné“ príbehy, odkazy, tajomstvá. Ten, kto krajine rozumie, ju číta „mlčky“. Príbeh krajiny je rovnako skrytý v stromoch, lúčach, riekach či sídlach. Nie je to text v zmysle ľudskej reči, ale je rovnako čitateľný. Často sa prejavuje ako príznaky, stopy ľudských činností v krajine, zaniknuté sídla, staré stromy, prales, reliéfná anomália, zabudnuté miesta udalostí či stratený čas.

To, čo v krajine vnímame ako negatívny jav, je prejavom, symptómom poruchy. Či už je to prejav

majú špecifické postavenie významné krajinné prvky. Za významné krajinné prvky môžeme považovať tie zložky štruktúry krajiny, ktoré spolu tvoria jej charakter a bez ich kontextu by došlo k zmene alebo zámene typov krajiny. Náš zákon o ochrane prírody a krajiny používa termín „charakteristický vzhľad krajiny“. Tým sa terminológia dopĺňa o súbor znakov/črt, ktorým je vzhľad = obraz krajiny. Je to účelový termín súvisiaci s ochranou reprezentatívnych znakov krajiny. Zánikom týchto reprezentantov sa menia a zanikajú krajiny. S nimi strácame z krajiny to, čo je cenné. Mení sa jej kvalita, zaniká rôznorodosť krajinných typov.

Výsledkom týchto poznatkov je poznanie hodnoty miesta. To, že žijeme v Karpatoch. To, že Karpaty sú špecifické európske pohorie. To, že Tatry nie sú jediné karpatské pohorie, to že Karpaty sú aj pri Lučenci aj pri Veľkom Krtíši. Slovensko sa podpi-

som Karpatského dohovoru, ktorý začal platiť v januári 2006, zaviazalo aktívne chrániť toto cenné územie. Karpaty a Panónska panva sú dva špecifické a neopakovateľné geomorfologické útvary v Európe. Ako také sú našim bohatstvom. Sú, ale nie každý ich správne vidí. Krásny nie je len divoký kaňon či vodopád, ale aj pahorkatina či vrchovina, napríklad Cerová vrchovina. Na záver si dovoľm zacytovať to, čo sme napísali v príručke o Európskom dohovore o

eróznej činnosti vplyvom odstránenia vegetačného krytu, alebo čoraz častejšie sa vyskytujúce nepôvodné, rudérálne zárasty zanedbaných plôch v krajine. Môžu to byť aj stavby v krajine, ktoré ju rušia, nie ani tak svojou existenciou, ale vzhľadom, veľkosťou, proporciami, farbami, polohou...

Európsky dohovor o krajine chápe ochranu krajiny ako činnosť smerujúcu k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania alebo ľudskej aktivity. Charakteristická črta krajiny sa dá chápať ako nositeľ podstatných vlastností krajiny. Súbor charakteristických črt krajiny vytvára krajinný obraz. Súbor znakov tiež vytvára krajinný obraz. Termíny „črta“ a „znak“ majú výrazne synonymické vlastnosti. Mohli by sme povedať, že sa jedná o významovo príbuzné termíny. Charakteristické črty krajiny sa dajú chápať ako niečo, čím je krajina popisateľná a rozoznateľná. Reálnym prejavom znaku/črty je konkrétny prvok štruktúry krajiny. Napríklad pole, lúka, cesta. Prvkom môže byť aj objekt v krajine. Napríklad most, dom, veža. Z nich

krajine (SAŽP 2005): „Krajiny si vymeniť nemôžeme. Môžeme sa navzájom navštíviť a odovzdať si pocity a poznatky o hodnotách našich krajín. Už to nie je len Slovensko, ktoré je našim domovom, už je to aj Európa, ktorá sa stáva súčasťou nášho vedomia. Vždy to tak bolo. Zmena je iba v tom, že teraz dostávame podiel zodpovednosti za to, ako Európa bude vyzeráť. Čo Európe ponúkame, aby sme mohli povedať, tak toto je naše bohatstvo. To je to, bez čoho by Európa nebola Európou.“

Peter Jančura,
FEE TU Katedra plánovania tvorby krajiny Zvolen
e-mail: jancura@vsld.tuzvo.sk
Foto: autor